

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.п.н. Дора Левтерова - Гаджалова

ПУ „ Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика)

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

докторска програма *Специална педагогика*

Автор: Мария Алексакуди

Тема: Социалното включване на учениците с умствена недостатъчност чрез извънкласните дейности

Научен ръководител: проф. д-р Катерина Караджова, СУ „Св. Климент Охридски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед РД-38-58/ 29.01.2024 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Социалното включване на учениците с умствена недостатъчност чрез извънкласните дейности“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика), докторска програма Специална педагогика. Автор на дисертационния труд е Мария Алексакуди – докторантка в редовна към катедра Специална педагогика, с научен ръководител проф. д-р Катерина Караджова от СУ „Св. Климент Охридски“

Представеният от Мария Алексакуди комплект материали на хартиен носител включва следните документи:

- молба до Ректора на СУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;

- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- списък на забелязани цитирания;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;

Докторантката Мария Алексакуди е приложила 3 публикации по темата на дисертационния труд.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Мария Алексакуди притежава магистърска степен по Агрокултура от Университета Democritus – Орестиада, Гърция; и магистърска степен по Специална педагогика от Университета DEGLI STUDI DI ROMA “TOR VERGATA” – Рим, Италия. Работи в Министерството на Образованието – Гърция като специален педагог със специализация агроном.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Разработената проблематика в дисертационния труд е актуална и с изключителна значимост и перспективност. Социалното включване и формирането на социални умения на ученици с интелектуални затруднения в условията на бурното развитие на дигиталните технологии са важни предиктори за по-висок социален стандарт и за реализация на пазара на труда на лицата с интелектуални затруднения. Извънкласните дейности се явяват ценен фундамент за неусетно формиране на социални умения, които намират своето приложение в житейско и професионално функциониране. В този контекст, формираните социални умения подкрепят социалното включване на лицата с интелектуални затруднения.

4. Познаване на проблема

Докторантката Мария Алексакуди познава проблематиката на дисертационния труд и творчески интерпретира научната литература по проблемите на формиране на социални умения и социалното включване на учениците с интелектуални затруднения чрез извънкласните дейности.

5. Методика на изследването

Избраната методика на изследване позволява постигане на поставената цел и получаване на адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд. Методиката

на изследване включва Скалата SSRS е създадена от Gresham и Elliott (1990) за оценка на социалните умения, поведенческите проблеми и академичното представяне на учениците; оценка на двигателните умения с помощта на 12 елемента, получени в резултат на изследването на различни скали, като Vineland-3 teacher Form, Bayley-III, Movement ABC-2 контролен списък (по Matson, 2018); оценка на перцептивните умения чрез 8 елемента, конструирани вследствие на проучване на съществуващата литература за претеглени скали за оценка на този вид умения; и проведено полуструктурирано интервю с четири оси: 1. възприятия на знанието за социалното интегриране; 2. знания / опит във връзка с извънкласните дейности; 3. ползи за учениците с умствена недостатъчност от участие в извънкласните дейности; 4. бариери пред участието на ученици с умствена недостатъчност в извънкласните дейности.

Продължителността на учебния експериментален процес е една учебна година (от септември 2021 г. до май 2022 г.) като са включени учители и ученици от експериментална и контролна група.

Проведени са 11 извънкласни дейности с общо 41 учебни часа. Учебните часове са различни за отделните извънкласни дейности съобразно тяхната специфика.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е конструиран от три глави.

В първата глава се прави теоретичен преглед на социално интегриране на ученици с умствена недостатъчност в извънкласните дейности. С научна вещина се прави интерпретация на дефинициите и общата характеристика на интелектуалните затруднения в периода на училищна възраст, социалния статус и социалните умения на учениците с интелектуални затруднения в условията на масовото образование. Изведен е аналитичен поглед към съществуващата литература по проблематиката на образователната среда като основна подкрепа за подобряване на социалните умения при ученици с интелектуални затруднения и на подобряване на социалните умения на ученици с интелектуални затруднения по време на извънкласните дейности. Финален фокус на теоретичните тълкувания на научната литература е поставен на социалното включване на учениците с интелектуални затруднения в извънкласните дейности. Интерпретирани са отделни образователни програми за формиране на социални умения като подхода на интервенция на VGI; усъвършенстване на способностите за сътрудничество (работа в групи, изпълнение на задачи в групи) и използване на ролеви модели (моделиране); социални истории и видеоклипове (видео моделиране); методи за анализ на задачи, социалните игри или из-

ползването на настолни игри за умения за сътрудничество, както и умения за взаимодействие за налагане на езикови и неезикови умения. Посочените модели са анализирани с акцент върху извънкласните дейности. В разработването на теоретичния анализ проличава богатата научна осведоменост на докторантката и личното мнение по интерпретиранияте проблеми.

Втората глава е посветена на дизайна на изследването. Целта на емпиричното проучване е изведена ясно и точно и следва логично от теоретичните интерпретации. Формулираната основна хипотеза е декомпозирана на шест хипотези, които са коректно изведени в последователност. Поставени са шест изследователски задачи в алгоритмична зависимост. Философията на изследването се основава на експерименталната методика и на философията на учебния експеримент. Процедурата на емпиричното изследване, патерните и хода на изследването са посочени ясно и коректно.

Участниците в изследването са общо 22 ученици от средните училища, посещаващи Единна специална професионална гимназия-лицей (ENEEGIL) и 8 учители от различни специалности. Възрастта на учениците е от 14 до 21 години. От общо 22 ученици, 12 (54,5%) участват в училищна програма с извънкласни дейности (експериментална група), докато останалите 10, (45,5%) са контролната група. За завършване на програмата за извънкласни дейности, изследователят, специализиран в селското стопанство, си сътрудничи с други учители от различни специалности (напр. музика, изкуства, филология и математика). По отношение на съпътстващото заболяване, 3 ученици са с разстройство от аутистичния спектър, 2 ученици с двигателни нарушения, 1 ученик със слухови/говорни нарушения, 3ма - с поведенчески проблеми и 1 - с епилепсия. В контролната група – 2-ма от учениците имат двигателни нарушения, 2-ма поведенчески проблеми и 1 - разстройство от аутистичния спектър.

Учителите отговарят на въпросника и са интервюирани за качествено изследване. Всички учители работят в училището, където се провежда експерименталният процес, като те допълнително си сътрудничат с изследователя по време на реализацията на извънкласните дейности и оценката на уменията на учениците. Учителите са избрани както следва: в областта на Земеделието (2), Музиката (1), Математиката (1), Филологията (1), Изобразителното изкуство (1), Гимнастиката (1) и Информатиката (1).

В трета глава са представени и анализирани получените резултати от емпиричното изследване. Направен е анализ на въздействието на участието в извънкласни дейности върху социалните умения на учениците с интелектуални затруднения, въздействието на участието в извънкласни дейности върху двигателните умения на ученици с интелекту-

ални затруднения, въздействието на участието в извънкласни дейности върху перцептивните умения на ученици с интелектуални затруднения, различията във възприятията на учителите относно въздействието на извънкласните дейности върху социалното включване на ученици с интелектуални затруднения, въздействието на училищната култура върху приноса на извънкласните дейности за социалното включване на ученици с интелектуални затруднения. Резултатите се представени в диаграми и таблици след статистическа обработка като всеки получен резултат е анализиран.

Аналитично и с лична пристрастност са представени резултатите от качественото изследване. Направена е сериозна интерпретация на мненията на учителите относно важността на социалното включване на учениците с умствена недостатъчност, и на мненията на учителите за важността на извънкласните дейности. Изведени в интерпретативен порядък са ползите и бариерите от участието в извънкласните дейности за ученици с нарушения. Изведени са важни и подкрепящи хипотезите отделни мнения на респондентите.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Посочени са приноси, които приемам поради значимостта им за обогатяване на съществуващата литература относно прилагането на нови практики и особено извънкласни дейности за ученици с интелектуални затруднения с цел подобряване на техните социални умения. На практическо ниво настоящото изследване разкрива програма от извънкласни дейности, които могат да се прилагат в училище и които ще допринесат за ефективната интеграция на ученици с умствена недостатъчност.

Основните приноси на дисертационния труд са:

1. Прилагане на програми за обучение на учители, относно приноса на извънкласните дейности за развитието на социалните умения на учениците
2. Сътрудничество между училища в Гърция и чужбина за информиране и прилагане на иновативни практики, свързани с извънкласни дейности за ученици с умствена недостатъчност.
3. Проучване на начини за оптимизиране на образователните политики за включване на извънкласни дейности в учебните програми

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите (общо 4 статии) са по темата на дисертационния труд, направени са в представителни издания и са пълнотекстови.

9. Лично участие на докторантката

Напълно съм убедена, че дисертационният труд е лично дело и лична заслуга на докторантката

10. Автореферат

Авторефератът е направен според изискванията на съответните правилници, и отразява основните резултати, постигнати в дисертационния труд.

11. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Като препоръка към докторантката Мария Алексакуди отправям препоръка да публикува дисертационния труд за да бъде внедряван в учебния процес като полезен за работата на учителите и за социалното включване на учениците с интелектуални затруднения чрез формиране на социални умения в извънкласни дейности.

12. Критични забележки и препоръки

Нямам препоръки към проведеното изследване и представения комплект материали.

13. Лични впечатления

Не познавам докторантката Мария Алексакуди лично.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на СУ „Св. Климент Охридски“.

Дисертационният труд показва, че докторантката Мария Алексакуди **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Педагогика (Специална педагогика) като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Мария Алексакуди в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма Специална педагогика.

16 април 2024 г.

Рецензент: .....

(проф. д.п.н. Дора Левтерова – Гаджалова)